

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ПРИНОС КЪМ ЧУЖДООЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ И МОДЕРНАТА ГРАМАТИКА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

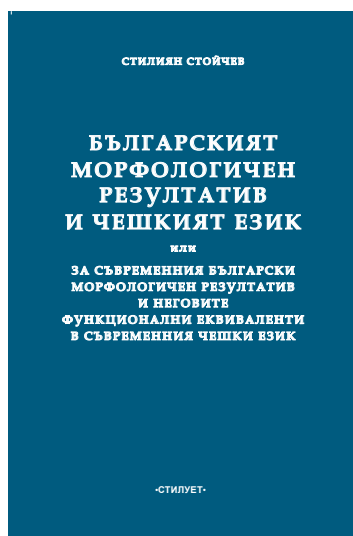
Стойчев, Ст. (2019). *Българският морфологичен резултатив и чешкият език (или за съвременния български морфологичен резултатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език)*. София: Стилует.
ISBN 978-619-194-053-0. 355 стр.

Йорданка Трифонова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Всеки филолог в България – независимо дали със специалност българска или чужда филология, преподавал български на чужденци или чужд език на българи, добре познава трудностите при представяне на т.нар. „минали времена“ на българския глагол; тези трудности съпътстват и работата на всеки преводач, опитващ се да „напасне“ чуждите „минали времена“ към българските и обратно. В особено висока степен това е валидно за работата на преподавателите и преводачите от и на славянски езици, в които глаголните категории са по-малобройни и принципно различни от българските.

Поради това излезлите наскоро монографии¹⁾ на Стилиан Стойчев – бохемист и славист, дългогодишен член на Катедрата по славянско езикознание в СУ, водил и водещ лекции и упражнения по чешка морфология и синтаксис, подготвил стотици бохемисти, автор на учебници по чешки език и редактор на двутомния *Чешко-български речник*, представляват, на първо място, принос към теорията и практиката на чуждоезиковото обучение у нас. Същевременно те са сериозна стъпка в прокарането на съвременната граматика на българския език, поставяйки и решавайки важни за българската глаголна морфология въпроси.

Българският морфологичен резултатив и чешкият език се състои от три глави, увод, заключение, библиография с повече от 250 заглавия, резюмета на английски, руски, чешки език и носи всички белези на отлично изработено научно съчинение в областта на хуманитаристиката (в основата на книгата е преработената докторска дисертация на Ст. Стойчев). Обектът и предметът на изследване, целите и задачите на работата, използваните методи, екскерпираният материал, основните принципи са ясно дефинирани още в увода (с.7 – 14), а при препратки към тях в текста авторът припомня накратко съдържанието им. Асиметрията между т.нар. „минали времена“ в българския и чешкия език е представена и графично чрез прецизно изработени „ветрила“ (по А. Данчев), което позволява на читателя да не „потъне“ в морето от български глаголни форми (с една забележка във връзка с използваната терминология, към която ще се върна малко по-нататък). С други думи, авторът се е стремил да направи изключително богатата формално система на българските „минали времена“ нагледна и разбираема, „приятелски настроена“ и неотчайваща хората, изучаващи български. Не мога да отмина без внимание обширната и изключително коректно представена екземплификация (посочени са авторът и преводачът, годината на издаване и на превеждане), извлечена от Паралелния чешки национален корпус и лични екскерпции, както и образцово изработеното графично оформление. Дребните печатни грешки отдавам на пропуски на издателството.

Както бе споменато, предмет и обект на изследване в книгата са т. нар. „минали времена“ в българския и функционалните им чешки еквиваленти (функционални в съответствие с разбирането на А. Людсканов) в един определен сегмент от морфологична система на българския глагол, обозначен като *морфологичен неренаративен индикативен резултатив*. Вероятно подтик и смелост да посегне към тази толкова сложна и обсъждана в българското езикознание проблематика, авторът е получил от своя учител Светомир Иванчев; позициите и принципите, от които я разработва, както и изследователските му методи обаче са напълно различни от Иванчевите и го определят като убеден последовател на идеите на ПЛК и класическия структурализъм (ключови думи в изследването са *опозиция, грамема, парадигматика, синтагматика*), доразвити в славистиката от А. В. Бондарко (*функционална граматика, функционално-семантично микрополе*), а у нас – главно в трудовете на И. Куцаров (авторът често подчертава свързаността си с последния и омаловажава собствен си принос).

Ст. Стойчев възприема формулираната още в 60-те години на миналия век от П. Пашов постановка за наличието на резултативни и нерезултативни (акционни) времена на българския глагол, която в интерпретацията на Ив. Куцаров и вследствие работата на поколението „нови морфолози“ през втората половина на XX в. (В. Станков, Г. Герджиков, Й. Пенчев, Р. Ницолова) крис-

тализира в различна от представяната в граматиките система на българските морфологични глаголни категории. Според Ив. Куцаров българският глагол има само три времена (за разлика от традиционно посочваните девет), но притежава още две морфологични категории – таксис и вид на действието. Именно богатството на морфологични категории е причина за изобилието от форми на българския глагол и източник на асиметрия между т.нар. „минали времена“ в българския и чешкия, респ. в останалите славянски и неславянски езици. (Ст. Стойчев, а преди него Ив. Куцаров доказват, че става дума за морфологични категории, а не за форми на глаголната категория *време* чрез принципа на А. И. Смирницки за съвместимостта несъвместимостта на грамемите на една и съща морфологична категория в една словоформа. Резултатите от изследването на Ст. Стойчев показват пълната и системна картина на резултативността в българския и представляват важен принос към представянето на тази морфологична глаголна категория.

След като убедително разработва (чрез парадигми и многобройни примери) и анализира (изграждайки функционално-семантично микрополе) морфологичната опозиция *нерезултативност – резултативност* в рамките на българската глаголна категория *вид на действието* (II глава, с. 42 – 157), авторът обръща поглед към чешкия език (III глава, с. 158 – 324). Наличието на конструкции от типа *Text je přeložen/ přeložený* (Текстът е преведен), *Zrcadlo je prasklé* (Огледалото е пукнато), *Už mám sbaleno* (Багажът ми вече е стегнат), *Článek mám přeložen/ přeložený* (Статията ми е преведена) е отбелязвано в чешките граматики, но те обикновено се интерпретират в рамките на темпоралността, аспектиалността или залога. Единствено Карел Хаузенблас – виден чешки лингвист от втората половина на XX в., постулира съществуването на автономна чешка *глаголна категория резултативно състояние* (*slovesná kategorie výsledného stavu*), чиито конструкции Ст. Стойчев приема за основа при изграждането на функционално-семантичното микрополе на резултативността в този език. Прецизната съпоставка с българския му позволява да формулира основната асиметрия между двата езика – в български изследваното микрополе е ясно оформено морфологично и моноцентрично, докато в чешки то е полицентрично (има най-малко три микроядра), но относително компактно (с. 328 – 329). Искане ми се да вярвам, че убедителните изводи на автора ще помогнат на чешките езиковеди да разкрият напълно параметрите на това микрополе в чешкия; сигурна съм обаче, че заключенията на Ст. Стойчев ще бъдат полезни както за преводачите, така и за всички, които изучават или преподават славянски и неславянски езици.

Във връзка с последното е и едната от двете ми забележки към монографията. Ясно е, че изобилието от морфологични категории на българския глагол и стремежът на автора към абсолютна коректност са причината за честото повторение на дълги названия като *активен резултативен презенс, активен*

релативен резултативен презенс, партиципиалнопасивен релативен резултативен презенс, рефлексивнопасивен релативен резултативен презенс и т.н. Предполагам, че Ст. Стойчев е избрал международните названия поради „стремеж към максимално уеднаквено терминологично обозначаване на еднотипни понятия“ (с. 8) и с оглед на външната аудитория. В България обаче, където латинският не е част от задължителното обучение в гимназията (за разлика от Чехия), терминологичното уеднаквяване в полза на латинските термини стеснява кръга на потенциалните адресати и ограничава въздействието му. Може би авторът е трябвало да възприеме подхода на Ив. Куцаров, който дава паралелно както българските, така и чуждите названия, напр. *резултативно сегашно време (перфект, минало неопределено време), резултативно бъдеще време (футурум екзактум, бъдеще предварително време)* и т.н. и да предложи подходящи, ясни и по-кратки термини на български.

Втората ми забележка засяга по-съществен въпрос, който обаче се намира в периферията на конкретната монография, тъй като тя е ориентирана преди всичко към представяне на граматичния (морфологичния) резултатив. Без да подлагам на съмнение разбирането за функционално-семантично поле на А. В. Бондарко и неговия последовател у нас Ив. Куцаров, смятам, че включването на лексикалните квалитативи (*син, дебел, млад, стар, свеж* и под.) и т.нар. креативни резултативи (*готвено, превод, постройка* и под.), както и лексикалните периферни допълнителни функционални еквиваленти с номина атрибутивна напр. в чешки като *който е избягал / беглец – uprchlik; който е дошъл / приишълец – přivandrovalec; когото са обикнали / който е обикнат / обикнат(ият) – oblíbenec* (с. 170 и др.) в микрополето на резултативността в случая остава неаргументирано. Както поради малочислеността на примерите, така и – преди всичко – поради неяснотата дали носител на резултативността е самото име (лексемата), дали т.нар. резултативен оператор (*все още, вече, иž, ještě* и т.н.), или цялата вербална фраза (*Колко пъти съм крал! – Колко пъти съм бил крадец!*, с.139). Отделен въпрос е, че добрите преводачи рядко си позволяват трансформацията признак (глагол или прилагателно) → име и обратно. Но както вече отбелязах, лексикалните резултативи не са главен обект на изследване в монографията и авторът вероятно ги е включил само от стремеж към пълно представяне на функционално-семантичното микрополе.

Накрая искам да се върна отново към българския език. Младата българска граматика (на по-малко от двеста години!) често се е лутала между вносни учения и български авторитети. Ив. Куцаров – идейният баща на това изследване, както и цялото поколение „нови морфолози“ формулират идеите си за категориите на българския глагол преди повече от трийсет години. В учебниците по български език обаче продължава да се говори за девет глаголни времена (поради уважение към Любомир Андрейчин?). Мисля, че съвременните ни граматисти би трябвало да се преборят с терминологията в изследването на

Ст. Стойчев и да вникнат в представените от него факти, след което да изработят граматика „по мярка“ на родния ни език, в която богатството от глаголни форми да получи съответното обяснение. Едва тогава това „ново“ разбиране ще може да влезе в учебниците – за българи и за чужденци. Неадекватните обяснения водят до неумение да се използват дадени форми, а неумението – до отпадането им. Наблюденията ми като преподавател и редактор показват, че младите поколения не умеят да използват разнообразието на глаголните ни форми. Нима сме толкова богати, че да губим цели глаголни категории, както се случва с така нар. „преизказване“?

БЕЛЕЖКИ

1. Освен рецензираната и *Българският морфологичен релатив и чешкият език* (2019).

CONTRIBUTION TO FOREIGN LANGUAGE TRAINING AND MODERN GRAMMAR IN THE BULGARIAN LANGUAGE

Stoychev, S. (2019). *The Bulgarian morphological result and the Czech language* (or for the contemporary Bulgarian morphological result and its functional equivalents in the modern Czech language). Sofia: Style.
ISBN 978-619-194-053-0. 355 pages

✉ **Ms. Yordanka Trifonova**

Faculty of Slavic Studies University of Sofia
Sofia, Bulgaria